

НОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА МОЛДОВИ ЩОДО ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ РЕАГУВАННЯ

(серпень 2025)

*Руслан Кермач, аналітик Фонду «Демократичні ініціативи» імені
Ілька Кучеріва*

Вступ

21 травня 2015 року Верховна Рада України денонсувала низку угод про військове співробітництво з Російською Федерацією. В рамках денонсованих угод йшлося, зокрема, про організацію військових міждержавних перевезень та розрахунків, співпрацю у сфері військової розвідки та взаємну охорону секретної інформації. Проте найбільший резонанс викликала інформація про скасування міжурядової угоди України та Російської Федерації про можливість транзиту через українську територію російських військових формувань, що тимчасово перебувають на території Молдови, а точніше – на території невизнаної Придністровської Молдавської республіки (ПМР), яка має спільний кордон з Україною. Ця угода була підписана та діяла з 25 листопада 1995 року, даючи змогу російським військовикам здійснювати через територію України регулярні ротації свого миротворчого контингенту, що базується на території Придністров'я на постійній основі. Відтепер Російська Федерація не матиме юридичних підстав переправляти своїх військових на територію Придністров'я через українську територію.

Денонсація українською стороною угод з Російською Федерацією в частині військового співробітництва відбулася незадовго до призначення на посаду губернатора сусідньої з територією невизнаного Придністров'я Одеської області колишнього грузинського президента Міхеїла Саакашвілі. Новопризначений губернатор рішуче заявив про свій намір взяти під контроль зміцнення державного кордону з проросійським анклавом на території Молдови. За його словами, Україна відновлюватиме законність на кордоні з Придністров'ям. Невдовзі від заяв нове керівництво Одещини перейшло безпосередньо до дій, в результаті яких українська сторона заборонила транзит через свою територію підакцизних товарів (насамперед алкоголю, парфумерії, цигарок тощо) з території ПМР. Паралельно з Україною свій тиск на Тирасполь активізував і Кишинів, який обмежує експортні можливості невизнаного Придністров'я, вимагаючи від останнього відповідних митних відрахувань до бюджету Молдови.

Ситуація, що склалась в регіоні на цей момент, дає підстави говорити про зміну Україною і Молдовою своєї стратегічної політики щодо самопроголошеного придністровського анклаву на території Молдови. В цій роботі буде здійснено спробу

побіжно проаналізувати можливі наслідки застосування стратегії економічної та військово-політичної блокади Придністров'я, що вже реалізується на цьому етапі, та оцінити основні ймовірні сценарії реагування на такий підхід з боку влади самопроголошеної республіки ПМР та офіційної Москви, для якої цей суб'єкт має важливе стратегічне та геополітичне значення.

ОПИС ПРОБЛЕМИ

Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) є самопроголошеним де-факто державним утворенням, поява якого стала наслідком нетривалого військового протистояння між владою Кишинева та регіональних еліт з протилежного боку Дністра колишньої Молдавської РСР у 1991–1992 роках. Територія ПМР пролягає довгою вузькою смугою між основною частиною Молдови та Україною вздовж ріки Дністер та має населення чисельністю понад 500 тис. людей, приблизно третину з яких становлять росіяни. Тривале існування ПМР як невизнаного державного утворення забезпечувало та продовжує значною мірою забезпечувати розміщення на території республіки російського військового контингенту (спочатку 14 армія СРСР, потім – Оперативна група російських військ), частина з якого пізніше стала основою створення корпусу збройних сил самого Придністров'я, що налічує на сьогодні близько 15 тис. військовослужбовців. Для Москви ПМР представляє неабияку стратегічну значущість як військовий форпост на західних рубежах пострадянського простору і водночас як доволі цінний інструмент геополітичного тиску на Молдову та її зовнішньополітичні орієнтири. Однак при цьому специфічною особливістю є той факт, що ПМР, на відміну від більшості інших проросійських де-факто державних утворень на пострадянському просторі (як то Абхазія, Південна Осетія, а тепер і ДНР/ЛНР), не має спільного кордону безпосередньо із РФ. Цей фактор суттєво обмежує можливості Москви здійснювати прямий вплив та підтримку свого «сателіта» на західних рубежах. Отже, стратегія економічного блокування ПМР, яку сьогодні спільно здійснюють Київ і Кишинів, може видатись доволі ефективним механізмом тиску як на представників влади самопроголошеної республіки, так і на її «патронів» в РФ, зокрема в контексті розв'язання інших нагальних питань двосторонніх відносин.

Вже сьогодні ПМР зазнає відчутних економічних втрат від здійснюваної щодо них фактичної економічної блокади, оскільки республіка не є самодостатньою в економічному сенсі та суттєво залежить від імпорту сільськогосподарської та харчової продукції за цілою низкою позицій, передусім з Молдови та України. Очевидно, що перманентна економічна блокада ПМР одночасно з боку двох суміжних країн (України та Молдови відповідно) може призвести вже в недалекій перспективі до економічного колапсу в республіці та поставити під велике питання саму можливість виживання цього квазі-державного суб'єкта. Так, наприклад, вже в першій половині 2015 р. експорт Придністров'я скоротився на 23,5%, що, в свою чергу, знизило доходи державного бюджету республіки на 45%. Подальша економічна динаміка розвитку ПМР видається ще більш песимістичною, якщо взяти до уваги припинення з 1 січня 2016 р. терміну дії торгових преференцій Європейського Союзу (ЄС) для невизнаної республіки. В умовах економічної блокади з боку України втрата ринку ЄС матиме для Тирасполя катастрофічний ефект. Ситуація ускладнюється ще й тим, що головний «спонсор» самопроголошеного утворення на території Молдови, яким більше 20 років поспіль виступає Російська Федерація, не надала цього року Тирасполю 100 млн доларів традиційних соціальних дотацій, пояснюючи це економічними труднощами. Таким чином, у разі продовження політики економічної

блокади щодо Придністров'я паралельно з блокуванням можливостей для ротації російських військових, що базуються на території самопроголошеної республіки, цілком можлива або зміна існуючого *status quo* в регіоні, або зміна стратегічних підходів в політиці представників влади самопроголошеної республіки або їхніх «патронів» у Росії. Спробуємо розглянути нижче найбільш імовірні сценарії реагування на скоординовану політику блокади Придністров'я з боку України та Молдови.

МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ

Першим ймовірним сценарієм реагування з боку Тирасполя може бути ***спроба асиметричної військової відповіді, аби прорвати економічну блокаду***. За належної підтримки з боку РФ такий сценарій фактичного відкриття «другого фронту» в Україні, досить активно обговорюваний в медіа, експертних та військових середовищах, може бути реалізований і нестиме військово-стратегічні преференції, насамперед для самої Росії, прагнення якої відкрити сухопутний коридор до Кримського півострова вже давно не секрет. Варто відзначити, що нещодавно в ПМР за наказом президента було оголошено всезагальну мобілізацію серед чоловіків віком до 27 років, що можна розцінювати принаймні як підготовку Тирасполя до можливості ведення бойових дій.

Однак принциповим в контексті можливості реалізації військового сценарію є питання про форми та масштаби участі самої Росії в конфлікті. Самостійний наступ сил ПМР (за обмеженої або відсутньої підтримки з боку РФ) навряд чи матиме успіх. По-перше, скоординований спротив таким військовим діям одночасно з боку Молдови та України означатиме необхідність для невеликої республіки вести військові дії одразу на 2 фронти, що видається для останньої вкрай нереалістичною перспективою. Поряд з цим, суто територіально-географічні характеристики ПМР роблять її надзвичайно вразливою для контрнаступу з військово-стратегічної точки зору. Відтак, ПМР може ефективно застосувати сценарій військового спротиву лише за активної участі РФ в цьому процесі, що, в свою чергу, передбачає необхідність для останньої повномасштабної інтервенції на територію України. Очевидно, що таку інтервенцію неможливо буде приховати за оманливими гібридними форматами ведення бойових дій, як це відбувається сьогодні на Донбасі. Закономірним наслідком повномасштабного військового вторгнення Росії з метою деблокування Придністров'я стане неминуче введення нових міжнародних санкцій проти РФ. Саме тому розглянутий вище сценарій видається малоімовірним у силу тих відчутних негативних наслідків та втрат, що потягне за собою його імплементація як для ПМР, так і для Росії в разі втягування останньої в конфлікт.

Іншим сценарієм реагування Тирасполя на здійснювану щодо них блокаду може стати ***погодження варіанту «м'якої» або обмеженої реінтеграції ПМР до складу Молдови на правах автономного суб'єкта Республіки Молдови***. Можливість реалізації цього сценарію реагування на блокадну політику з боку Києва та Кишинєва є більш віддаленою в часі та залежатиме від цілої низки факторів, зокрема подальшої динаміки розвитку внутрішньополітичної та соціально-економічної ситуації в самопроголошеній республіці найближчими місяцями, а також позиції Російської Федерації. Загострення соціально-економічної ситуації в Придністров'ї, що спостерігається вже сьогодні і може суттєво

поглибитись у разі продовження політики економічної та військово-політичної блокади, цілком прогнозовано здатне спровокувати відчутне зростання внутрішньополітичної напруги в «республіці». Поглиблення кризових тенденцій в економіці ПМР може спровокувати масові народні протести проти влади самопроголошених еліт ПМР із вимогою до негайного вирішення конфлікту та пошуку компромісу із Молдовою. Стимувальним фактором для можливості протестів проти влади виступатиме потужний апарат правоохоронних органів ПМР, який здатний придушити протестну активність у республіці. Але навіть якщо революційний сценарій не буде так реалізований на тлі протестів та масового народного невдоволення, принаймні на виборах до Верховної Ради ПМР, що заплановані на 29 листопада цього року, можна очікувати суттєвого послаблення позицій чинної влади президента Євгенія Шевчука. Закономірним наслідком народного невдоволення або зміни політичного *status quo* в республіці може стати вимушеність політичних еліт Тирасполя шукати порозуміння із офіційною владою Молдови. Не виключено, що як компроміс може бути погоджено саме варіант «м'якої» реінтеграції ПМР до складу Молдови зі збереженням прав широкої автономії або «особливого статусу» в складі Республіки Молдови. Реалізація такого сценарію реінтеграції відчутно полегшила б нинішню соціально-економічну ситуацію в Придністров'ї та дозволила б «республіці» повернутись в міжнародно-правове поле як суб'єкт міжнародно визнаної Республіки Молдови. При цьому суттєвою перевагою було би збереження широкого спектру повноважень автономного суб'єкта. В цьому контексті варто відзначити, що нещодавно новий прем'єр-міністр Молдови Валерій Стрелець зробив заяву про наміри Кишинєва виробити найближчим часом «графік інтеграції» Придністров'я до складу Республіки Молдови. За словами молдовського прем'єра, Придністров'я може отримати «особливий статус» у складі Республіки Молдови, про що хочуть повідомити представників влади самопроголошеної республіки.

Поступова реінтеграція ПМР до складу Молдови може бути достатньо вигідною компромісною альтернативою для політичних еліт обох сторін, але потребує певного часу для остаточного узгодження позицій та формату такої реінтеграції. Останній момент є надзвичайно важливим, якщо взяти до уваги наявність на сьогодні широкого спектру зацікавлених у збереженні «замороженого *status quo*» еліт та груп впливу, зокрема, тих, що мають економічний зиск з корупційних складових та транскордонної контрабанди між ПМР та Молдовою і Україною. Суттєвим обмеженням можливості реалізації сценарію реінтеграції може виступити також РФ, яка зберігає вагомий економічний та військово-безпековий важелі тиску на позицію Тирасполя. Фактично зближення або реінтеграція ПМР до складу Молдови може означати втрату безпекового патронажу Придністров'я з боку Москви та – найімовірніше – закриття російських ринків для продукції, виробленої в ПМР. Враховуючи ступінь залежності Придністров'я від російського експортного ринку та газових дотацій «республіці» з боку Москви, які сягають, за останніми даними, близько 5,5 млрд дол., фактор російського впливу може стати вирішальним у блокуванні реалізації розглянутого сценарію реінтеграції ПМР до складу Молдови навіть за умови відчутних суспільно-політичних загострень у невизнаній республіці на тлі поглиблення економічної кризи. Щоправда, не можна однозначно стверджувати про безкомпромісну опозиційну налаштованість Москви до самої ідеї реінтеграції ПМР до складу Республіки Молдови. Цілком можна припустити, що в світлі неприхованих євроатлантичних та євроінтеграційних устремлінь Кишинєва російська сторона якраз-таки може й мати прагматичний інтерес у тому, аби зробити Придністров'я своєрідним «троянським конем»,

що заблокує євроінтеграційний зовнішньополітичний вектор Республіки Молдови. Для реалізації цього задуму Тирасполь у процесі реінтеграції з Республікою Молдовою повинен отримати право вето на ключові зовнішньополітичні рішення, що ухвалюються в Кишиневі. Відтак, є вагомі підстави вважати, що Москва може підтримати ідею реінтеграції ПМР лише в тому разі, якщо відповідні повноваження будуть конституційно закріплені за Тирасполем, що, в свою чергу, збереже для російської сторони можливість здійснювати опосередкований вплив на зовнішню політику офіційного Кишинева.

Очевидно, що Тирасполь має доволі обмежений потенціал впливу на Київ та Кишинів, аби підштовхнути останніх до зміни політики економічної та військово-політичної блокади щодо самопроголошеної республіки. Утім, принаймні два важелі впливу можуть бути ідентифіковані. Перший із них стосується можливості військової агресії чи принаймні погрози розгортання військових дій щодо Молдови або вчинення провокацій локального масштабу на території прикордонної Одеської області в Україні. Проте, як уже було зазначено вище, спроба самостійної реалізації військового сценарію для ПМР видається малоперспективною в силу того ж таки територіально-географічного чинника. Інший важіль впливу видається значно більш реалістичним – він пов'язаний із фактом залежності південної частини Одеської області від енергопостачань з Молдавської ГРЕС, що розташована на території ПМР. В разі загострення ситуації в регіоні можна очікувати застосування Тирасполем інструменту енергетичного шантажу стосовно України. Хоча, враховуючи ще не задіяний потенціал повномасштабної економічної блокади «республіки», який може бути застосований Києвом у відповідь, можна припустити, що Тирасполь не вдаватиметься до провокативних дій в енергетичній сфері, які до того ж матимуть лише обмежений локальний вплив в одному українському регіоні. Таким чином, спроможність Тирасполя протидіяти політиці економічної блокади є доволі обмеженою, тоді як Російська Федерація, яка здійснює фактично «патронаж» самопроголошеної республіки, має значно більший ресурс тиску як на Молдову, так і на Україну в контексті намагання деблокувати свій «південно-західний форпост» на пострадянському просторі, з яким немає спільного державного кордону.

Власне, два наступні сценарії реагування на політику блокади, які розглядатимуться далі, пов'язані вже з можливою реакцією не Тирасполя, а Москви, для якої збереження ПМР та контроль над ним носить важливе геостратегічне значення. В рамках цієї парадигми можлива реалізація сценарію тиску або пошуку компромісів з однією зі сторін, що на сьогодні тією чи іншою мірою реалізують політику блокади ПМР. Так, наприклад, російські політичні еліти можуть ***спробувати домогтися деблокування ПМР, реалізуючи політику застосування повномасштабних економічних санкцій щодо Республіки Молдови***. Як відомо, на сьогодні економіка Республіки Молдови несе відчутні втрати економічного характеру внаслідок обмеження Москвою експорту сільськогосподарської продукції Республіки Молдови на російський ринок. Безумовно, ця ситуація не може не позначатися на внутрішньополітичній ситуації в самій Молдові, де проросійська риторика останнім часом починає набувати дедалі більшої ваги. В разі активізації політики економічних санкцій Москви щодо Кишинева не можна виключати, що молдовські політики, діючи в логіці прагматичного економічного розрахунку, поступляться російському тискові щодо врегулювання придністровського питання. В цьому контексті варто наголосити на тому, що Молдова вже успішно підписала Угоду про вільну торгівлю з ЄС (DCFTA), що певною мірою відкриває вікно можливостей для нарощування експорту продукції на європейські ринки і відповідно обмеження російського економічного важеля

тиску. Отже, незважаючи на, здавалося б, фундаментальний інтерес Молдови у відновленні територіальної цілісності країни шляхом реінтеграції ПМР, можна констатувати наявність доволі високих ризиків того, що саме Кишинів виявиться тією «слабкою ланкою», яка поступиться політикою економічної блокади ПМР задля отримання чи бодай збереження своїх економічних позицій на стратегічно важливому російському експортному ринку.

Нарешті, останній сценарій реагування на блокаду ПМР може бути пов'язаний із **намаганням РФ шукати неформальних домовленостей та компромісів з українською стороною задля деблокування ПМР**. Очевидно, що важелі економічного впливу Москви на позицію України на сьогодні доволі обмежені. Адже, на відміну від економічних труднощів, з яким сьогодні стикається Республіка Молдова в контексті своїх двосторонніх відносин з Російською Федерацією, Україна вже більше року перебуває в стані де-факто війни з Москвою одразу на декількох рівнях: економічному, політико-дипломатичному, інформаційному та навіть гібридному військовому рівні. В умовах вже наявного гострого протистояння між Києвом та Москвою говорити про реальну здатність однієї зі сторін застосувати певний важіль «м'якого» тиску на іншу сторону з метою отримання певних поступок особливо не доводиться. Проте в контексті українсько-російського конфлікту має місце неврегульована проблема окупованих територій Донбасу, розв'язання якої має на сьогоднішній день значний пріоритет для української сторони. Відтак, якщо Москва й шукатиме компроміси з Києвом щодо придністровського питання, то, швидше за все, полем для пошуку таких компромісів та неформальних домовленостей може стати питання врегулювання ситуації в окупованій проросійськими бойовиками частині Донбасу. Для України в разі реалізації цього сценарію відкрилася б непогана можливість зміцнення своїх переговорних позицій в напруженому діалозі із Москвою та західними міжнародними партнерами довкола актуальної проблеми відновлення контролю над окупованою частиною Донбасу та, зокрема, проблеми невиконання деяких принципових для української сторони положень мінських домовленостей. Адже на теперішній момент позиції України в переговорному процесі слабкі, як і реальні можливості змусити російську сторону до виконання положень укладених у Мінську домовленостей. Економічна та військова блокада ПМР, яку сьогодні спільно реалізують Україна та Молдова, могла би стати тим своєрідним «козирем», який офіційний Київ міг би використати для того, аби підштовхнути Москву не до удаваного, а до реального діалогу та пошуку компромісів в питаннях, які представляють стратегічний інтерес для кожної зі сторін переговорного процесу. В рамках цього сценарію можна було б очікувати готовність Москви домовитись із Києвом про компромісний варіант врегулювання ситуації із ПМР в обмін на відповідні поступки в актуальному для українських безпекових інтересів питанні врегулювання ситуації на Донбасі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, здійснювана сьогодні Україною та Молдовою часткова економічна блокада ПМР, доповнена обмеженнями, які стосуються можливості транзиту та ротацій російських військових, що розміщуються в ПМР, через територію України, може призвести до реалізації різних сценаріїв реагування на нові обставини. Однозначно спрогнозувати, який з розглянутих вище сценаріїв буде реалізований, нині не видається можливим. Адже існує

ціла низка факторів та варіантів поведінки ключових стейкхолдерів та акторів, що можуть підштовхнути ситуацію до розвитку за тим чи іншим сценаріями. Так, наприклад, подальший розвиток подій в регіоні залежатиме значною мірою як від подальших дій придністровської самопроголошеної влади та соціально-економічної ситуації в «республіці», так і від готовності Росії як зацікавленого в збереженні впливу на ПМР актора підтримувати свій «південно-західний форпост». Не менш важливими в контексті подальшого розвитку подій в ПМР буде також ступінь гнучкості та узгодженості позицій Києва та Кишинева в переговорному процесі щодо можливості деблокування ПМР та механізми тиску, що їх може застосувати Росія в цьому процесі.